

A jövő tudósai

Tisztelt Olvasó!

A kutatók utánpótlásával – fiatal tudósokkal foglalkozó melléklet huszonkilencedik számában *Acsády Judit* írását közöljük, amely a nők tudományos életpályáját, és ezen belül a kapcsolatrendszereket, a *networking* szerepét elemzi. Kérjük, ha a nők tudományban be-

NŐK A MAGYAR TUDOMÁNY FELLEGVÁRÁBAN

Statistikai áttekintés és narratív elemzés karrieréről

A nők helyzete a tudományos életben örökzöld elemzési és vitatéma. Míg a XIX. század derekán Magyarországon a tudományos- és irodalmi élet szereplőinek színe-java történetesen azon vitázott egy azóta sokat idézett színikritika¹ kapcsán, hogy a nők publikálhatnak-e egyáltalán tudományos folyóiratokban (és, amennyiben megteszik, elvesztik-e ezzel nőiességüket?), mára sokkal inkább arra helyeződött a hangsúly, hogy elismerten méltó helyüket a nők a tudományos életben, kutatóként, egyetemi tanárként, akadémikusként miként tölthetnék be férfiakkal egyenlő esélyekkel? A százéves vita lecsengésével a huszadik század második felére magától értetődővé vált a nők részvétele a felsőoktatási képzésben, a doktori fokozatok megszerzésében.

¹ Takáts Éva *Tudományos Gyűjteményben* publikált írásából, és az azt követő, 1825-ben indult vitából személyeket Fábri Anna közölt (Fábri, 1999, 57–118.)

töltött helyzetével vagy az ifjú kutatókkal kapcsolatos témában bármilyen vitázó megjegyzése vagy javaslata lenne, keresse meg a melléklet szerkesztőjét, Csermely Pétert az alábbi e-mail címen.

Csermely Péter

az MTA doktora, Semmelweis Egyetem,
Orvosi Vegytani Intézet • csermely@eok.sote.hu

Úgy tűnik azonban, hogy a tudományos pálya megnyitása, a jó szándékú, támogató politikai lépések és a sokszor heroikus egyéni erőfeszítések ellenére látványosan alulreprezentáltak maradtak a nők a tudomány igazi, magas presztízsű pozícióiban, és alig jelennek meg a vezető tudományos testületekben, a tudomány igazi fellegváraiban. A különbségek mérhetőek a megjelent publikációk, a konferenciák, tanácskozáson előadott előadások száma, elnyert pályázatok, jutalmak, kitüntetések terén is.²

Az alábbiakban kvantitatív kutatások eredményeinek áttekintése után azt mutatom be, hogy egy kvalitatív vizsgálat – nevezetesen a magyar közéletben ismert, tudományos

² Lásd például a Palasik Mária – Papp Eszter által szerkesztett művet (Palasik – Papp, 2008). Hasonló eredményekre jutottam abban a vizsgálatban, amelynek során a Szociológiai Társaság kezdeményezésére tudományos teljesítményük összehasonlításával összehasonlítást végeztünk szociológiai kutatók között a nők és férfiak jelenlétéről a pályán a *Szociológiai Szemlében* megjelent publikációk, tudományos elismerések, díjak, pályázatok elnyerése, testületekben való tagság stb. összevetésével. Az összehasonlító elemzés eredménye elhangzott Szociológiai Társaság ülésén, a Pallas Párhelyben 2001-ben.

karriert befutott nőkkal készült interjúk szövegének narratív elemzése – hogyan járulhat hozzá a nők előmenetelét segítő és akadályozó tényezők megértéséhez. Az itt közölt elemzés elsősorban a kapcsolatok szerepére irányul.³

Nők a tudományos életben – statisztikák

A nemek társadalmi viszonyát vizsgáló hazai és nemzetközi kutatások egyöntetűen kimutatják, hogy azokban az országokban, ahol a patriarchális értékrend szerint megfogalmazott nemi sztereotípiák erősebbek, és ahol az ehhez kapcsolódó elvárások a lakosság számára még elfogadható viszonyítási keretként szolgálnak, ott nagyobb különbség mutatkozik a nők, illetve férfiak között a magas társadalmi presztízsű vezetői, illetve a hatalmi pozíciók betöltésében. Így ezekben a társadalmakban a kulturális és a tudományos élet kulcspozícióiban, a tudás létrehozásának reprezentatív helyein a pozíció magasságától függően egyre kisebb arányban találunk nőket.⁴ Holott – mint azt a *Magyar Tudomány* korábbi számaiban, ebben a rovatban megjelent elemzések bemutatták – képzettségben a nők nemhogy alulmúlnának a férfiakat, de bizonyos területeken még meg is haladják

³ Az elemzés alapjául egy korábbi, 2003-ban lezárt interjú kutatás szolgált (OTKA). Bár az adatok felvétele óta eltelt néhány év, a motívumok, amelyeket feltár, nem köthetők olyan aktualitáshoz, amelyek az évek során elévültek volna. A korábbi elemzést lásd Acsády Judit *Emancipáció és identitás* című doktori disszertációjában (2005).

⁴ Néhány a nagy nemzetközi, összehasonlító vizsgálat közül: MONEE Report, ENWISE, GENDERWISE, lásd még például a CEDAW jelentést, ami az egyes országokban vizsgálja a diszkrimináció mozzanatait. Hazai kiadványok közül a *Szerepváltozások* (TÁRKI–SZMM) rendszeresen megjelenő kötetei tartalmazzák a nők helyzetére vonatkozó kutatások legfrissebb adatait.

őket a tudás megszerzésében (Papp – Groó, 2005; Pető, 2006; Ádám et al., 2007; Sulyok, 2009). Ha a legfrissebb adatokat nézzük,⁵ elmondható, hogy Magyarországon az egyetemet és főiskolát végzettek több mint fele, 52,6%-a nő. (KSH–SZMM, 2009, 61.). A doktori képzésben – ami a tudományos kutatói karrier előfeltétele – már érzelhetően kevesebb nő vesz részt, de arányuk itt még alig tér el a férfiakétól. 2008-ban a doktori iskolába iratkozottak 49,9%-a volt nő, 50,1%-a férfi (KSH–SZMM, 2009, 65.).

A felsőoktatásban ugyanennek az évről az összesítés szerint 9866 férfi és 6295 nő dolgozik. Arányuk a beosztástól függően változik. Magasabb pozíciókban a nők aránya alacsonyabb. Míg az egyetemi tanárok között a nők aránya mindössze 19,9% (KSH–SZMM, 2009, 73.), a docensek egyharmada, a tanársegédeknek pedig már közel a fele (49,6%-a) nő. Ezek az arányok az elmúlt években nem változtak.

A kutatás fejlesztés területén összesített adatok szerint a szektorban a nők aránya 6%-kal nőtt 1980 óta, 27-ről 33%-ra. (2008-as adat, KSH–SZMM, 2009, 76.). A kutatásokban azonban a segéd személyzet javarésze, 60,5 %-a nő (KSH–SZMM, 2009, 76.).

Legszembetűnőbb a nemek arányában a különbség az akadémiai tagok között. 2008-ban az Akadémia rendes és levelező tagjainak mindössze 5,5%-a volt nő. (KSH–SZMM, 2009, 78.). Megfigyelhető továbbá a nemek arányának jellegzetes különbsége az egyes tudományterületeken dolgozó kutatók között. A műszaki és a természettudományok esetében a legnagyobb a különbség (77% a férfiak aránya 2008-ban). A természettudományos kutatást folytatók között a nők ará-

⁵ A statisztikai adatok forrása: KSH–SZMM: *Nők és férfiak Magyarországon 2008.* (2009)